

Illyés Gyula

Kézfogások

(Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1956)

Az első rádöbbenés: igen, öregszik a költő, az ifjúság valamikori boldog éneke, aki oly sok emléket tudott verssé idézni ifjúkora élményeiből. Mert Illyés Gyula legújabb verseskötetében ez az alapmotívuma, amely barnás, sötétesen borongó tónusaival megfesti az egész kötetét. szorongással és rezignációval tölti meg a tűnő évek árnya, az órák hulló perceinek mindjobban szorító bilincse, amely a sodrásába került emberben háttérbe szorítja a mát és előtérbe helyezi, mintegy a költő érdeklődésének középpontjába téve, az emlékeket, az időtlenné és súlytalaná vált multat.

Ez az a mult, ami uralja e kötet majd minden egyes versét. Természeténél fogva már arra rendeltetett, hogy áltolanossá váljék, hisz megszabadult az egyéni emlék minden túlzottan szubjektív jellegétől, lepattoztatja az egyéninek gyorsan málló felületét és felvillantja a lényegest, a mélyebbet az emberben, ami túlélheti a törekeny biológiai életet és ív lehet a jövő felé.

Mondanom sem kell: meglepetés volt ez a kötet. Ismerve a valamikor összegyűjtött versek ízeit, ebben a pillanatban nagyon nehéz lenne pontosan megrajzolni azt az utat, amit a mai magyar irodalom legkiválóbb költője megtett a magyarországi társadalmi, irodalmi s a költő egyéni preokupációi hatása alatt, a változásokat, amik ilyené tették a puszták népe fiának egyéniségét („világ-

járó, kiművelt s ostoba, vad pusztafi, ki nem okul soha"); ennyi rejtett bánatot és illúziók utáni vágyódást kalapált a versbe. Mert a költő nagyon megváltozott, érezni a szájartásán mikor az dalra nyílik; érezni, hogy a költő megfáradt a tusákban, mik gyakran szélmalomharcok voltak vagy taktikus visszavonulások, még akkor is, ha a versekben együtt megtalálható az illyési vers minden ismert tulajdonsága, együtt van minden táj- és érzéskulissza a régi verseiből. De elég a Bartók Bélához írt hatalmas lélegzetű verset végigolvasni, hogy a rekedtes hangból kicsendüljön mindaz, ami a versek mögött kimondhatatlanul lobog, megfogalmazhatatlanul, némaságával üzen.

A kézzelfogható valami azonban a bánat barnasága, mi teljesen hatalmába kerítette a költőt ezekben az új versekben (a derűs, latinos Dunántúl is milyen naplementés színekben pompázik). Illyés szomorkás porlekedése a „szárnyaló idővel” csak a felszín, s mélyen a társadalmi költő folytatja örökösnek látszó igazibb pörét igazságáért, mi több s nagyobb valami, mint az éveket koptató tikkolós megéneklése (ugyanakkor észrevehető, hogy éppen itt hiányzik a költő optimizmusa, amely valamikor röszeszedő öreganyját is angyali derű távlatába tudta helyezni). Érezni a versekben az egyedüllet csendjét, a magánosság nyomását, amikor is az emlékek csak jóbarátok, felidézni őket nem nehéz, mindig vele

vannak, rejtetten üzennek, talán a harcosabb időkről, a cselekvés, a lelkes munka ifjú éveiről, amikor a jövő, mi már múlt, az ifjúi hév parázsának rőt fényében izzott. S mindegy, hogy hol jár a költő, Párisban-e vagy a szülőföld talaján, mindenhol ezer jelet lát, mi figyelmezteti. Minden látomássá válik, a látomás pedig legyőzi az időt, az akadályokat, hisz Illyés kötetbe foglalt versei közül éppen ezek a legszebbek. Ilyenkor boldog a költő, még akkor is, ha az ürem keserősége is feltör: az emlékek sem szépek, s lám azok is szabadkoznak a jelen pere-mén. Idézzük egyik versét:

Ami közel van, hogy rohan
hátrafelé, eszeveszetten!
De milyen híven-komolyan
tart velünk, ami messze van —
akár szívemben.

Hogy nyargalnak hátra a fák,
a sürgönypóznák a sín mellett!
De ti, ti messzi, hű tanyák
akár a múlt, az ifjúság,
ti úgy követtek.

Lám, a távolibb, hajdanibb
ragaszkodik hívebben hozzánk?
Óh, hogy botlik, akadozik,
szakad az is, az a szelíd,
messzibb valóság... (Vonatból)

Illyés újból és újból kezét fog ezzel a „szelíd, messzibb valósággal”, amelyik még költői világában mindig valóság a maga legreálisabb mivoltában is. De Illyés nem lenne valóban nagy költő, ha nem tudná érzéssé formálni a benne tudatosodott felismeréseket, azokat, amik önkéntelenül is felmerülhettek benne (mint ahogy a verseket olvasva is felmerülnek) emlékei költői sereg-szemléjén: mit kereshet ma ő a messzibb múlt szakadozó valóságával, fájó szívvel, hisz annyi igazágtalan-

ságot látott, már szeme azóta, hogy a birkatengeren, nagyapja vezérlete alatt végigringott a csacsihajón és végigsétált a boulevard Bourdon-on ifjúsága Annájával. Megmondja ő programversében:

...Hány sebem sajog,
vércsorgásuk e buzgó verssorok,
e szívből, melyet számadásra már
a teljes idő, a jövő citál.

Titkoljam, mit szenvedtem értetek?
Nem titkolom; hogy ti se féljete!
(Bevezető)

Legújabb verseinek gyűjteménye ez a kötet és benne a költemények érzésvilága megint csak régi bánatokat lehell, mikbe a halál várása csöppent még komorabb akcentusokat.

Inkább rezignáció mint öröm a költő szava. Behunyja szemét és újból a mostohasors tündéri képei vonulnak fel előtte, legyőzve a jelent is, vért véve csak belőle, úgy, hogy a jelen ütéseire a múlt dobban fel Árpádtól a jobbágyok egybagós közösségéig. És tétováz a költő és kutat bizonyosságai után nép és ön-maga problémái csokrában. És ismét csak multra lel; bánat és halál ellen egyaránt ez a pajzsa.

Nemes, fojtott szava ömlik a versek medrén az olvasó felé, legyőzve egyedülletet, csalódást, gúnyt, meg-nemértést, kutatva az olvasót, ki-vel a szellem a legkézzelfoghatóbb s talán legszebb módján kezét foghat. És nagyon sajnálnánk, ha ezek az érzések és ezek a versek „Őszikék” lennének Illyés Gyula költői szándékában. A változó világ a költő őszé-be tud tavaszt is varázsolni és érezni a versekben: a költő is ebben hisz.

BORI IMRE